

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نظام حقوقی حاکم بر انتخابات
جلد دوم: مدیریت انتخابات و نظارت بر آن

دکتر مصطفی منصوریان
عضو هیئت علمی دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری

ناظر علمی: محمدصادق فراهانی

سرشناسه: منصوریان، مصطفی، ۱۳۶۷-
عنوان و نام پدیدآور: نظام حقوقی حاکم بر انتخابات/تالیف مصطفی منصوریان؛ ناظر علمی حامد نیکونهاد.
مشخصات نشر: تهران: شورای نگهبان، پژوهشکده شورای نگهبان، ۱۳۹۶-
مشخصات ظاهری: ج: ۲ مصور جدول، نمودار.
شابک: ۲۷۰۰۰۰ ریال: ۶-۱۳-۸۳۷۸-۶۰۰-۹۷۸-۸: ۱: ج: ۸-۷۷-۸۳۷۸-۶۰۰-۹۷۸-۲ ج.
وضعیت فهرست نویسی: آفا
فایا
یادداشت: ناظر علمی در جلد دوم محمدصادق فراهانی است.
یادداشت: ج: ۲ (چاپ اول: ۱۴۰۱۲) (فیب).
یادداشت: واژنامه.
یادداشت: کتابنامه.
یادداشت: نمایه.
مندرجات: ج: ۱. نظام‌های انتخاباتی - ج: ۲. مدیریت انتخابات و نظارت بر آن
موضوع: انتخابات -- قوانین و مقررات
Election law
سیاست انتخاباتی
Election policy*
شناسه افزوده: نیکونهاد، حامد، ۱۳۶۴-
شناسه افزوده: شورای نگهبان. پژوهشکده شورای نگهبان
رده بندی کنگره: K۳۲۹۳/م۸ن۶۱۳۹۶
رده بندی دیویی: ۳۴۲/۵۷
شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۸۰۴۳۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فایا

عنوان: نظام حقوقی حاکم بر انتخابات

جلد دوم: مدیریت انتخابات و نظارت بر آن

نویسنده: دکتر مصطفی منصوریان

ناظر علمی: محمدصادق فراهانی

صفحه‌آرایی: مهرداد زمانی

شابک: ۸-۷۷-۸۳۷۸-۶۰۰-۹۷۸

چاپ: اول، تابستان ۱۴۰۱

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

آدرس: تهران، خیابان شهید بهشتی، خیابان سرافراز، کوچه پنجم، پلاک ۱۱، پژوهشکده شورای نگهبان

nashr-rc.ir

ccri.ac.ir

فهرست اجمالی

درآمد	۷
طرح مطلب	۱۱
دفتر نخست: مفاهیم، روندها و ترتیبات انتخاباتی؛ از آغاز تا خاتمه	۱۷
بخش ۱: چهارچوب نظری	۲۱
بخش ۲: ترتیبات، الگوها و ضوابط مدیریت و نظارت بر انتخابات	۹۱
بخش ۳: تمهید مقدمات اجرای رأی‌گیری	۱۹۱
بخش ۴: رقابت‌ها و مبارزات انتخاباتی	۲۴۹
بخش ۵: رأی‌گیری، شمارش آرا و حل و فصل دعاوی انتخاباتی	۲۹۳
نتیجه‌گیری	۳۳۴
دفتر دوم: مطالعه موردی اجرای انتخابات و نظارت بر آن در برخی از کشورهای جهان	۳۴۹
منابع	۶۰۱
نمایه	۶۲۹
واژه‌نامه	۶۳۹
فهرست جدول و نمودارها	۶۴۳
فهرت تفضیلی	۶۴۴

درآمد

انتخابات، ارادهٔ جمعی مردم در اعمال حاکمیت و مشارکت در تعیین سرنوشت سیاسی خودشان است که در قوانین اساسی و عادی کشورهای مختلف جهان و اسناد متعدد بین‌المللی حقوق بشر به رسمیت شناخته شده است. تثبیت و نهادینه‌سازی، کارآمدی و اعتمادزایی این ارادهٔ جمعی در گرو پیش‌بینی روندهایی دقیق، زمان‌بند، شفاف، اطمینان‌بخش و همراه با پاسخ‌گویی توسط مقامات و نهادهایی بی‌طرف، متخصص و پایبند به قانون است. در غیر این صورت، برگزاری انتخابات نه تنها در راستای تحقق مردم‌سالاری دچار چالش خواهد شد، بلکه ممکن است به بروز تنش‌ها و بحران‌های سیاسی در سطح کلان نظام سیاسی نیز منجر شوند.

مدیریت مطلوب و کارآمد انتخابات، مستلزم پیش‌بینی نهادها و سازوکارهایی است که روندهای مختلف انتخاباتی را پیش از روز رأی‌گیری، در روز انتخابات و پس از

آن به صورت کامل و مستمر پوشش می‌دهد و در این راستا، حقوق انتخاباتی عناصر متعدد دخیل در این فرایند را از جمله انتخاب‌کنندگان، نامزدها و احزاب سیاسی به صورت منصفانه و عادلانه تضمین می‌کنند. رعایت حاکمیت قانون، شفافیت، پاسخ‌گویی و ایفای وظیفه به صورت تخصصی، مهم‌ترین معیارهایی هستند که لازم است نهادها و مقامات دخیل در فرایند انتخابات مدنظر داشته باشند. این موضوع، هم در بُعد اجرای انتخابات و هم، در بُعد نظارت بر آن دارای اهمیت است. اداره و اجرای انتخابات، فرایندی است که از ماه‌ها پیش از روز رأی‌گیری آغاز می‌شود و ممکن است تا ماه‌ها پس از آن نیز ادامه یابد و در نتیجه، شهروندان را قادر می‌سازد تا در انتخاب نمایندگان خود به عنوان رأی‌دهنده و نامزد، ایفای نقش کنند. تمهید امکانات لازم برای اجرای انتخابات، آموزش و آگاه‌سازی شهروندان، تعیین مواعد مراحل مختلف انتخابات، ثبت نام و بررسی صلاحیت رأی‌دهندگان و نامزدهای انتخاباتی، تعیین شعب اخذ رأی و مجریان آنها، آموزش مجریان انتخابات، رأی‌گیری، شمارش آرا، رسیدگی و حل و فصل دعاوی انتخاباتی و اعلام نتایج آرا از جمله مهم‌ترین مواردی هستند که نهادهای مسئول در اداره و اجرای انتخابات، موظف‌اند که اعمال دقیق و صحیح آنها را و جهت همت خود قرار دهند. اهمیت این مسئله به حدی است که چنانچه اجرای هر یک از روندهای مزبور به هر دلیلی مانند مسائل فنی و زمان‌بندی نادرست به تعویق بیفتد و یا با مشکل مواجه شود، این احتمال که اعتماد عمومی تحت الشعاع قرار بگیرد یا جامعه دچار بی‌ثباتی و ناآرامی شود، شدت می‌یابد.

اهمیت جایگاه و نقش این نهادها در اجرا و نظارت بر انتخابات در ساخت و توسعه مردم‌سالاری نیز غیرقابل انکار است؛ چه اینکه رجوع به آرای مردم از طریق برگزاری انتخابات یا همه‌پرسی‌ها امری لازم و ضروری برای اداره کشور بر مبنای اتکای امور به آرای مردم و تحقق مردم‌سالاری در کشورهای مختلف جهان از جمله جمهوری اسلامی ایران^۱ به شمار می‌آید. در این ارتباط، اگرچه انتخابات، مجرای اجتناب‌ناپذیر و مهم‌ترین بستر تحقق مردم‌سالاری قلمداد می‌شود، اما صرفاً گامی اولیه در این مسیر است. پس از پذیرش و نهادینه‌سازی انتخابات، صحت اجرای قانونی روندهای انتخاباتی و کسب اعتماد و اطمینان عموم به این فرایند، نقش مهم‌تری را ایفا می‌کند و ضعف آن می‌تواند

۱. اصل ۶ قانون اساسی: «در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکای آرای عمومی اداره شود، از راه انتخابات ... یا از راه همه‌پرسی ...»

انتخابات را به یک ابزار سیاسی تبدیل کند که در اختیار دولت‌مردان یا احزاب سیاسی قرار دارد؛ زیرا عملکرد و تصمیم‌سازی نهادهای مجری و ناظر بر انتخابات در ارتباط با روندهای مختلف انتخاباتی و در یک کلام، کیفیت مدیریت و اجرای انتخابات است که می‌تواند ساخت نظامی مردم‌سالار به معنای واقعی را به ارمغان آورد و برگزاری انتخابات را به‌عنوان ابزاری در این راستا باورپذیر کند.

تمرکز این کتاب بر تبیین و تشریح الگوها، روندها، ترتیبات و الگوهای اجرای انتخابات ملی و نظارت بر آنها در سراسر جهان است. بر همین اساس، پژوهش حاضر از رهگذر مطالعه تطبیقی موضوعات مزبور، به دسته‌بندی الگوهای نهادی اجرا و نظارت بر انتخابات پرداخته و در این راستا، ترتیبات و روندهای مختلف انتخاباتی را پیش از روز رأی‌گیری، در روز رأی‌گیری و پس از آن تبیین، بررسی و ارزیابی کرده است. البته بدیهی است که این نوشتار به‌عنوان مصنوع بشری از عیب و نقص عاری نیست. نگارنده ضمن پذیرش خطاها و نواقص احتمالی، آمادگی خود را برای دریافت پیشنهادهای، انتقادات و نقطه‌نظرات خوانندگان گرامی از طریق آدرس Mansourian@ujss.ac.ir اعلام می‌دارد.

باتشکرواحترام

مصطفی منصوریان

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری